

אבטיח

האבטיח נזכר בתנ"ך פעם אחת, כאחד מן המינים אשר אכלו ישראל במצרים (במדבר יא ה). במשנה נזכר האבטיח כמה פעמים - בהלכות כלאים (כלאים א ח), בדיני תרומה ומעשר (תרומות ג א; שם ח ו מעשרות א ד ועוד), ובדיני טומאת אוכלין (עוקצין ב ג). כמו כן, נזכר בתוספתא ובמדרשים בהקשרים שונים (דמאי ב כג; תרומות ד ו ועוד, ספרא קדושים א). נזכר בתלמודים פעמים רבות.

הזיהוי

■ **אבטיח** (*Citrullus lanatus*) - צמח חד-שנתי שרוע ממשפחת הדלועיים, שפירותיו הגדולים מתוקים ועסיסיים. מוצאו באזורי הסוואנות של אפריקה. באזורנו מוכר גידול האבטיח במצרים העתיקה, ולאחר מכן ברחבי המזרח התיכון ואגן הים התיכון. אף

אבטיח

על פי שהפרי אוגר כמות מים גדולה, הוא גדל ללא השקיה בתנאי בעל. כך זיהו רס"ג בתפסיר, רש"י, רמב"ם, כפ"פ, המליצה ומכה"מ.¹

- שני זיהויים חריגים מופיעים אצל תפא"י במקומות שונים: **מלון** (*Cucumis melo*) - צמח מטפס או שרוע ממשפחת הדלועיים, קרובו של האבטיח, בעל פרי מתוק.² **סלק** **אדום** (*Beta vulgaris var. esculenta*) - ירק שורש ממשפחת הסלקיים.³

עיון

נראה כי הזיהוי של האבטיח המשנאי עם המין הנקרא בפנינו 'אבטיח' מוסכם וידוע, וייתכן שלפיכך לא נזקקו פרשנים רבים לזהותו. יש להניח שהדבר קשור גם לקרבה שבין שמו הערבי של האבטיח לשמו העברי.⁴

עם זאת, יוצא דופן הוא תפא"י - שזיהה במקומות שונים עם מינים שונים - מלון וסלק אדום. ייתכן שבגלל ההקשר בכלאים, ראה צורך לזהות את האבטיח במשנה עם ירק שורש כלשהו, ואילו בשאר המקומות, כשזכרו בסמוך מיני דלועים נוספים, זיהה עם המלון.

גם החוקרים מזהים את האבטיח שבמשנה עם האבטיח שלנו.⁵

הערות:

1. רס"ג, תפסיר (במדבר יא ה): אלבטיך. להלן רמב"ם; רמב"ם (כלאים א ח עמ' קע; תרומות ח ו עמ' ש; מעשרות א ד עמ' שכא): אלבטיך' (כך גם אצל אלג'אמע, עמ' 8, ערך 'אבטיח') < بطيخ = *Citrullus lanatus* (עיסא, עמ' 50, מס' 12; בדויאן, מס' 1060; רמב"ם ביאור, מס' 54); כפ"פ (עמ' תפה): אלבטיך < לעיל רמב"ם; רש"י (קידושין מו ע"ב; עבודה זרה ל ע"ב): בודיקא < bodeke (צרפתית עתיקה) = 'אבטיח' (קטן לעזים, מס' 1369, 1856); המליצה (בהמ"ל): כרבוזה < خربزه (פר.) = *C. lanatus* (סטיינגאס, עמ' 452); מכה"מ (בהמ"ל, תרומות ג): כרבוזה < לעיל המליצה.
2. תפא"י (תרומות ג א, פח ע"ב וכן במקומות נוספים): מעלאָנע < Melone (גר.) = *Cucumis melo* (מלון).
3. תפא"י (כלאים א ח, מט ע"א): ראָטהע ריבע < Rote Rübe (גר.) = *Beta vulgaris* (סלק, מסתבר כי מדובר בזן 'סלק אדום' שמגדלים אותו לצורך האשרוש המעובה האדום).
4. יש לציין כי بطيخ משמש גם כשם קיבוצי הכולל בין השאר את המלון (רמב"ם ביאור, מס' 54). עם זאת, סביר להניח כי כאן הכוונה למין הספציפי *Citrullus lanatus*.
5. פליקס כלאים, עמ' 52 (סינונים של *C. colocynthis*); לעף, פלורה, IV, עמ' 69; פלדמן, משנה, עמ' 156.